

Մանգրամի Էֆեաք

Մ Ի Ի Ն Ա Տ Ի Ի

ՌԻՄՈՒՐԸ ԲՕԼԻԹԻԳԸՅՅԵ ՎԵ ՄԵՎԱՏՏԸ ՍԱՅԻՐԷ

ԻՔԻՆՃԻ ՍԵՆԵ

1867 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 29 ՉՈՐՇԷՄՊԻՃ

ՆԻՄԵՐՈ 332

Մանգրամի Էֆեաք համար 300
նրախի վերինը, սենյակի պարտի, բաժնի փայտեղ տարի
նրախի օլորոգ, 200 զ" օլորոգ, 100 զ" օլորոգ,
փեմիսիսի տարի 50 ար փայտեղ տարի 100 զ" օլորոգ,

Իլանաթի պէտք տարի 1 իլան, փեմիսի
տարի 3, փեմիսի տարի 2,
վե փեմիսի վե տարի տարի 1
էր փայտեղ տարի 100 զ" օլորոգ,

Մեքթուպ վե տարի, զեյ-օլորոգ տարի 100 զ" օլորոգ,
167 փեմիսի տարի 1 լեվալա զեմիսի տարի 1
նեմիսի, փայտեղ 8. փայտեղի կեմիսի տարի 100 զ" օլորոգ,

ՀԱՎԱՏԻՍԱԹԸ ՏՈՒՆԻԻՅԵՆԷ

Տէվլէթու Ֆուատ բաշահպրէթլէ-
րի, պու բազար կիւնիւ մապէյն հիւ-
մաեու ճանկի ալիսինտէն չաղըրլը
օլորոգուման, օլ կիւնիւ թէճէ միւ
իտէճէ օլան վիւթէլա մէճիսի ագուի
մէշվէրէթ իթմէմիշ տիր.

— Էտիրնէտէն պիտի իրարիկինէ նե-
զարէն, պարիկի վե սայիր պույնուգու օ-
լան հայվանլար խաւթալըլը պիր վազըթ-
տան պէրու րոււմիտէ հիւքմ իթմէթտէ
օլորոգուման, խալլիճէ քէյիւլէր
մէզքիւր իլէթին էօնիւ ալըմազ իչին,
Պապը-ալիյէ արդ իթմիշէր տիր.

ՖԻՆԱՆՍԱՆԸ ԱՀՎԱԼԸ ՊԵՆՆԱՄԵՆԻ

Ֆրանսանըն Մ-լէ Բիւլլէր (1) նէշը
օլունան, «Ֆրանսա մէմալիքի ահվալը պէ-
եաննամէսինտէ Շարգ իչէրինէ միւթէ-
ալ իգ պուլունան շուաթիտէթի ծիւմէ-
լէրին թէրճէ մէսին պէեան իտէրիչ.

« Շարգըն ահվալի պիզի մէճպուր իթ-
տի քի, 1866 տէնէսինտէ մէմալիքի Օս-
մանիյէտէ գուհուրա կէլէն, վե Ղարպաա
փէյտա օլան վազաալար թէսրիստէն պիր
գաթ տախի քէսպի ապամէթ իթմիշ օլան
կիւնիւլէրին հալ ու թէսվիսինտէ պիլ
իթթիֆազ չալըշմազ իչին, սայիր տէվ-
լէթլէր գապինէթօսուլուն մոււվէնէ-
թինտէ տախի միւրաճաաթ իտէլիսի էկէրչի
ֆիւվազը պիր սէնէ կէրիյէ նապար իթ-
տիքտէ, Տէվլէթի-ալիյէ հէնուլ մէմէ-
քէթէյն պէյիկի իլէ միւզաքէրաթտա,
վե Սիւրիա, Կիրիա, Սըրպ վե Եուլանիս-
թան թարաֆլարընտան գուհուրա կէլէն

կիւնակիւն միւշքիւթա գարշը գոյմազ
մէճպուրիյէթինտէ պուլունտուլունու
կէօրիւրիւզ. Թէէսալիս իտէճէք ետրի
շուրաթը իտի քի, պու կիւնիւլէր, օն
սէնէտէն պէրու իճրաթը թէէլիս օլու-
նան, վե նաաիհաթըմազ եարաթմ իտէ-
րէք, էֆքեալը ամմէ թարաֆլարտան իչ-
թիտազը շէտիտ իլէ պէլլէնմէթտէ օլան
իսլահաթըն ֆիլիկէն իճրաթընա մէշղու
օլմազ իչին, Պապը-ալիյէ վազըթ պրապ-
մաւազտա իտիլէր. Պապը-ալիյին 1856
տա լիւրօպաեա օլան վաթլէրի վե քէնտու-
լէ օլան խըտմէթլէրիմիլիկէն էստրի, հա-
ղըզաթէն պիզէ սէլահիյէթ վէրիլէր ի-
տի սէյլէմէյէ վե տիլիսէմէյէ, մէմալի-
քի Օսմանիյէն քեաֆֆէյի թէպաա-
լարը սահիհէն միւսալաթ իւզլէ թու-
թուլմաթը, վե քէզալիք մէարիֆի ու-
մու միյէ, իտարէյի միւլլիկէ վե շէրիաթ
նէզարէթին պիր սուրէթի հասէնտէ
թանգիմի իլէ անլէրին սէրպէսիյէթ մա-
լիք օլմալէրի խուսուլարընը մէվլէրի
իճրաթէ գօնուլմաթը, քեաֆֆէյի իսլա-
հաթա էսաա թուլմաթը նաաիհաթ
իթմէտէն տուր օլմաթըլը արը.

Շարգտա, հէր նէ գաաթար կէօրիւ-
նիւշտէ ճինս խուսուլմէթի վար իտէտէ,
եինէ քեաֆֆէսինին մէնֆաաթը պիր.
պիրլէրինտէ պալը օլորոգուման, վե
խուսուլի իլէ Ֆրանսըզ հիւքիւմէթինին
իսթաաթը տայիմ հազգանիյէթ վե
պի թարաֆլարը իճրա օլունուկէլիկին-
տէն, եալընըլ թրիսթիտան էհալիլէրին
ահվալը իսլահնա տայիր իլթիմաա իթ-
մէթլիկի աալա ճայիզ կէօրմէմիշ, վե
քեաֆֆէսի իչին իճրա օլունան պիր շէյ
այրըճա հէր պիրիսինտէ էն զիեաթէ ֆայի-
տէլի օլմազ պիր շէյ տիր, ըրվայէթինի
թէքէրիւր իտէրէք, քէնտի եիւզլէրճէ
սէնէտէն պէրու ուսուլ ու գայիտէսին-
տէն չալմազ իսթմէմիշ տիր. Պու սէ-
պէպաէն նաչի, մէմալիքի Օսմանիյէտէ

պուլունան թէպաալար իլէ պէրապէր,
այնի վէճ հիւզրէ էհալիյի միւսիւմէնին
տախի սէաթէթի հալիսի մաւճիպ օլապի-
լի թէտապլիտէն հիւ պիրիսինին իճրա-
սընտան սարֆը նազար իթմէյէրէք, եէնի
ուսուլ սայէսինտէ թրիսթիտան ճինսլէրին
չափուզ սուրէթտէ թէրազը պուլմա-
սընա անլէրի տախի իլահաթ իթ տիրմէսի-
չին, խասսէթէն Տէվլէթի-ալիյէ նէզալի-
տէ իսրաթ իլէմիշ տիր.

Եաղընաա հիւքիւմէթ իտարէսինտէ
վե էքօնօմիւճա մուհիմ թէպէտալիլաթ
վուզու պուլաճաղը էմէլի էղլէպիմիզաէն
տիր, պիր գօմիսիոն թէշքիլ օլունուլ,
պիրիմիզա մու գանուլարըմըլտան թօր-
լաեաթազ պէլէտի վե թիճարէթ գա-
նուլմաթ սինէ միւթէալիլի նիլալարը
հազըրլաալա թաեին օլունմուշ տուր,
պու եէնի նիլալար Շարգ էհալիսինին
ալալարընա վե մէզէպէթ պլին ու խրու-
մէթլէրինտէ ըրիտէթ իտէրէք, հէր նէվի
ալալար իլէ իչին կէրէք էճնէպիլէր վե
կէրէք ետրիլէր թարաֆլարտան իսթիտա
օլունան թէէմիմաթը պուլունան պէյլէ
վէրէճէք տիր, հէր թարազ մաշքէմէլէրին
թանգիմի գաթէն գարաթ վէրիլիպ խալլի-
ճէ մահէլտէ տախի մէվլէրի իճրաեթ գօ-
նուլմաթա պաշալմըլ արը. Բէզալիք հիւ-
քիւմէթ իտարէսինտէ տախի պու թարազ
թէապիրլէրէ թէշէպալիլա օլունմուշ
տուր. Պապը Էվլէլ էմիրտէ պու եէ-
նի նըզալարը իճրա իթմէեթ թային օ-
նաճազ աաալարը տախի օլ նըզալարըն
եիւքաթլիկի տէրէճէսինտէ վազ իթմէք
լազըմ իտի. իմոի հիւքիւմէթին նազարը
տիգաթը, իսթանպուլտա մէարիֆի ու-
մուլիտէնին սըրաթընա գօնուլմաթը էլ-
գէմիտէթի իւզլէրինտէ տալէթ օլունմալ
իտի, վե Տէվլէթի ալիկէ վիւթէլաթ պի-
զիմ մուլալէնէթիմիլ իլէ պիր պիւլիւք
ուլուն ու ֆիւնուլ մէրքէզի թէմէլէրի-

(1) Ինկիլիզ տէվլէթինին թարիրաթը ըն-
միյէսի տէրք օլունան քիթապա տախի «մա-
լի քիթապ» իմոի վէրիլէր իտէտէ, Ֆրան-
սըլըն տախի «աալը քիթապընտան» մաաա
պիրտէ այրըճա «մալի քիթապը» վար տըր.

նի վազ իմ միշտ տիր քի, պու մեք թեպիս
իտարեսինէ թային օլունան մեմուրին պե
միւտերիսլէր էվրօթաւան ճէլպ օլունա
ճագ տրր: — Մեմալիքին տրագիսինտե
մահճուզ օլան թապիի սերվէթին իշէ
տիպ մէյտանէ չըգարըմասը իշին ղա
եէթլէ իգթիգալը օլան եօլար վէ չըմէն
տըթէրլէր ինչասընա տայիր թէսավուր
լար տալի վարտըր: Պապը-ալի մալիք օլ
տուղու սէրվէթինտէն քէնտիքէնտիյէ պիր
մէնթաթ հասըլ իտէմէեէճէկինի ազը
պէթքեար Ֆէհմ իտէրէք, էճնէպի սա
հիպսերմաեէլէրէ միւրաճաթ իթմէքլիե
թէրէտտիւա իթմէմէքտէ տիր: Պու եա
գընտա նէշը օլունան պիր եէնի նիգամ
մէմալիքի Օսմանիեէտէ էճնէպիլէրին
միւլք սահիպի օլմալէրինէ միւսաատէ
իտէր: պու նըգամըն մէվգըրէի իճլաեէ
գօնուլմասը իշին օլան մուգավէլէլէր,
շիմտիեէ գատար 1856 Ֆէրմանը ալիսին
տէ միւնտէրիճ պաշլըմա պիր պէնտին
իճրասընը թէեէի իթմիշ վէ իլէրուտէ
տահա չօգ կէճիքտիրէպիլը օլան կիւճ
լիւքլէրի հալ իթմիշլէր տիր:

Պու իսլահաթ վէ թէգատտիւմին
իճրասը իշին տէվլէթի Ալիեէ թարաֆըն
տան օլան ճահա ու իգատմաթ պիլա սէ
մէրէ գալըլար իտի: էկէրշի, Պապը-ալի
պալատէ իշար իթտիկիմիգ վէճս իւզրէ,
պաշգա թարգտա վէ տիգգաթը թամմէ
սինէ միւհթաճ օլան կիւճիւքլէրինտէն
քէնտույի գուրթարմըլ օլմագտա իտի:
Պիգ պիւլիւք իշթիրազ վէ ազիմ թէֆէք
քիւրլէր իլէ տավրանարագ, քէնտույի
նասիհաթ իթմէք մուգավէնէթ իմիլի սա
լիմա տիրիլ իթմէմիշիլ տիր:

Մեմէքթէթէնէ իհսան օլունան միւ
սասաւէլէրին Ֆայիտէի օլտուգլարընը
թէճրիւ պէ քեամիլէն թատիգ իթմիշ
տիր:

Պու պապտէ պիգիմ թավսիեէ իթ
միշ օլտուղումուզ թէտպիր, քի ապը
պէթքեար պուլմա տէֆա էհալի թա
րաֆընտան իգհար օլունան արգուեու
խօշնուտ իթտի, Ջաթը հազրէթի Շա
հանէնին հուգուգունա պիր վէճս իլէ
խալէլ վէրմէտիքտէն պաշգա, Ուլահ
Պուղտան էհալիսինի տահա գիւտտէ իս
լիսանէ սուրէթտէ Մեմալիքի Օսմանիե
իլէ պաշլամըլ տրր: Պուղտանտա վուգու
պուլան մէզէպէթէ թէասսիւպէ տայիր
թէեսիւթէ շաեան վագալարտան մաա
տա, տայիմա մէմէքթէթէնտէ ասայիշի
հալ հիւքմ իթմիշ տիր:

Վէ իշթէ պու սէպէպտէն նաշի, նէ
վագըթ քի Սըրպ հիւքիւմէթի Մեմէ
քէթէթէն վէրիլէն միւսաատէլէրի էսա
թուլարագ, գաթէն 1862 տէ հագգը
օլտուգլարընը իգար իթմիշ օլտուղու
մուզ իտտաւարընը թէքարլատը իս
տէվլէթի Ալիեէ նէգտիտէ անլէրի թա

սահուպ իթմէքլիեէ թէրէտտիւա իթ
մէտիք: Պապը-Ալի Ֆէհմ իթտի քի, հէ
նուզ Սըրպ թօթալը իւղէրինտէ գապ
թընտա պուլունտուղու գալարըն թէ
սարրուֆունտան վագ կէշէրէք ազըլանէ
պիր բօլիթիգա թէտպիրի իճրա իթմիշ
օլաճագ տրր, վէ պու գալարարըն մէվ
գըճէ պիր էհէմիեէթլէրի պուլունմա
տըղընտան պաշգա, Պապը-Ալի իլէ Սըրպ
վոյլօտաւը պէնինտէ տայիմի սուրէթտէ
պիր իուսուլմէթ վէ միւշքիւլաթ սէպէ
պի օլաճագ իտի, օլ սէպէպտէն նաշի
Օսմանը ասաքիրի Պէլկրատ գալարընը
պօշթլթմըլար, վէ շիմտէն սօնրա պուն
լար Սըրպ էհալիսինի մուհաֆազտընա
իհալէ գըլընմըլ տրր: պու իուսուլտա
հիւքիւմէթի Սէնիյէ թարաֆընտան իպ
րագ օլունան էմրի իթիտալ վէ հիւսի
թէսվիլէ նիլէթի Ֆէվգ էլ առէ մէտէ
շաեան տրր: Պուլունտա գաթիւնագար
Պապը-ալի չօգ սիւրմէյիպ, պու ազըլա
նէ գարարըն մուհասսէնաթընը կէօրաիւ
Պու սէրթ վէ քիպիր միլէթին թէքէպ
պիւրինի իսշնուտ իլլէմէսի իլէ, Մեմ
լիքի Օսմանիլէնին էվրօպա գըլթագընտա
եաեղապիլը օլան գարընըգըլարըն էօ
նիւնիւ ալմըլ տրր:

1866 հոկտեմբեր 26տա իսթանպուլտա
իմգալանան գայտանմէ վասըթալ իլէ
Տէվլէթի-ալիյէ վէ Գարաաալ պէյլինտէ
օլան իւնսիեէթի տօպթանէ քի, սօնրա
տան սինօր պաշլարընտա վագը պան նի
գա սէպէպիւնտէն պօղուլմագ թէհիլքէ
սինտէ իտի, պիգիմ տօպթանէ միւտիւ
լէմիլ պու էնսիլէթին պագասընա ազ
եարտըմ իթմէմիշ տիր: Պապը-ալիլին պու
սան մատտէտէ իպրագ իթտիկի էմրի ի
թիտալ իւզրէ, հարաքեաթը պիգիմ Գա
րաաալա վէրտիկիմիլ նասիհաթլարա պիր
գաթ տահա թագվիլէթ վէրիլլէր իտի:
ուճարըլ քի, բրէնս Նիքօյա, հէնուզ կէ
շէնլէրտէ կէրէք պիգիմ քէնտի վէ կէ
րէք էեալէթի իշին, թէհիլքէի պիր թա
րիգէ տիւշիւրմէքլիեէ շալըշան պիր Ֆըր
գանըն թահիլթիլին գարըն տուրապի
լէճէք տիր:

Տէվլէթ:

ԻՆՃԻԼԻ ԻԹԹԻՀԱՏԸՆ ՊԵՇԻՆՃԻ ՄԵՃԼԻՍԻ
ԱՄՍԹԵՐՏԱՄՏԱ

Խայի սէնէտէն պէրի քեաֆէի Բրօ
թէսթանթ թէսմիլլէ օլունան միլլէթ վէ գալմ
լէր վարիլլէրինն ճահա ու իգտամը իլէ
Գրիսիլէն էլլայէնս եանի իթթիհատը ին
ճիլ նամ պիր չիլքէթ թէշքիլ օլու
նարագ, պիր գաշ սէնէտէ պիր քէրրէ
շու, եա պու իւլքէնին բայիթալթընտա
միսիօնար վէ վայիլլէրտէն միւրէթթէպ պիր
ուճուլի մէճիս թէճէմիւ իտիլմէլէ հէր
պիրինն քէնտի վագ եա իւրմէթ իթմէք
տէ օլտուղու մահէլլ հագգընտա բարօթ
(տեղեկագիր) վէրմէսի եւն, իշթիմալ տըր
չօգլարա մալիւմ օլունա տուր:

Մեմլիթի մէզքիւր պու սէնէ օգոտա ա
եընտա Ամթէրտամա (Ֆիլէմէնք) թէ
ճէմիւ իտէրէք, էքէյիճէ միւհիմ վէ տիգ
գաթա շաեան գըլ ու գալ վուգու պուլ
մուշ օլտուղուն իշիթմիշ վէ տնլամըլ իտի
իսէմտէ, պէլքի Աւետարէր նամ միսիօնար
ղագթթաընտա հագգանիլլէթ իւզրէ թարիֆ
օլունուր նիլլէթինէ մէպի պէքլէմիշ, վէ նի
հայէթ հագգանիլլէթի էհալիտէն սէթիտիլմիշ
վէ քէյիլլէթի մուհիմմէ հագգընտա հիշ
պիր շէյ զիքր օլունամամըլ օլտուղուն կէօր
տիւկիւմտէն, միւլքին մէրթէպէ մուս
թասարէն թարիֆինէ հաճէթ կէօրմիւլիւմ
տիր:

Նիճէ տայիր մահէլլէրտէն, էօյլտէ թիւր
քիտա պուլունտապտա էհալիլի պիր թարգ
էսիրլիքտէն տիկէր պիր թարգ էսիրլիլէ չէք
մէքտէ օլան Ամէրիգան միսիօնարարընտան
Մր. Պիլիս վէ Կրին պատուելիլլէր վէ Մր. Վան
նէլէպ, Մր. Համլին, մէզքիւր ճէմիլլէթտէ
հագգը պուլունտուլար տրր:

Պիր ըրվայէթէ նէգարէն, Մր. Պիլիս վէ
Մր. Կրին էվլէլա ճէմիլլէթի մէզքիւրտէ
հագգը պուլունտամագ էֆքեարընտա իմըլլէր
իսէտէ, իլմիր միսիօնարը Մր. Վաննէլէպ
ան ասըլ Հօլանտալը վէ էֆքեարճա տիկէր
միսիօնարարտան ֆարգըլ պուլունտուղուն
տան, օրատա, թիւրքիա հագգընտա պիր
ֆըս կէշմէսին իշին, պիգալթ քէնտիլլէրինն
տէ օրատա պուլունտալարընը էլլէմիլլէթտէն
կէօրիւպ վէ տէր հալ օրայա գարագուշ միս
լի եէթիլմիլլէր օլմալը տրր:

Մ. Վաննէլէպ իսէ պիլա ֆիւլթուր թիւր
քիա հագգընտա հագգանիլլէթ իւզրէ պիր
րաբօթօ եազմըլ, ճրանսըլ վէ Նիլիլիլ լի
սանլէրի իլէ թէրգիմ իլլէմիշ վէ ճէմիլլէթի
մէզքիւրէ հուգուրուլտա օգոլմագ իշին շու
աթիլիւզիլքը մէալտէ պիր րաբօթօ հագգը
լամըլ օլտուղունտա Մր. Պիլիսէ պիլտիր
միշ տիր: — Մէզքիւր րաբօթօտա պաշլըմա
շու իւշ բունթօլար միւնտէրիճ իմիշ. 1.
Թիւրքիտա թէրթիպ իտիլմիշ օլան բրօթէս
թանթ քիլիսէլլէրին պիր չէքտէ օլմասընը
... 2. Մէքթէպլէր աշլարագ, հայ չօ
ճուգլարըն թահսիլ իլմ ու ֆիւլուն իթմէ
սի էլլէմիլլէթի ... Վէ 5. մէքթէպտէն
չըգան շալիլլէրտէն պագըլարընը միւտէր
րիս իթմէք, պագըլարընը էվրօպայա կէօն
տէրմէք վէ պագըլարընտա թիւճճար եա
նընա վէրէրէք իլէրի կէօթիւրմէք էհէմիւ
լլէթի ... (1)

(1) Պու իւշ բունթօտան սօն իքիսի իւ
զէրինէ կէշէն սէնէ նիշէ նիշէ տէֆալար եազ
մըլ վէ միսիօնարարըն, պիր ալուճ բրօթէս
թանթ ժողովուրդունու ճահիլ վէ էսիր մա
գամընտա սագլաեարագ սէֆիլ իթմէլլէրին
Պանգուլմէ վասըլթալ իլէ պիլտիրմիշ վէ
սէպէպիլիտէ անլաթմըլ իտի իսէմտէ, Ամէ
րիգան միսիօնարարը, հիճապ իթմէքսիլին
ալլէնն ինքեարէ ճիւրաթ վէ կիւնէշ կիպի
մէյտանտա կէօրիւմէքտէ օլան հագգանիլլէ
թի սէթր իթմէլլէ ճահա ու իգտամ իլլէմիշ
լէր տիր: Ֆագալթ պագըլ բրօթէսթանթ ճէօ
մաթթը թարաֆընտան տէտիլլէրիլլէր թաա
տիգ օլունտուգտան պաշգա, պու կիւն քէն
տիլլէր կիպի պիր միսիօնար թարաֆընտան

Մարդկային մտքին եւ սրտին կենսական անունը մատակարարող անուշաբոյր ճաշիկը՝ այս անգամ յամօթ եւ ինտիմութիւն հայ ընթերցանութեան կը պարտաւորի կանգ առնել ինոյնմ. մէկ 1867 եւ իր ազէկէզ դամբանականը անձամբ կարգաւ ի սուգ եւ ի տրամուծիւն ճշմարիտ մարդերու ։ ։ ։

Ինչո՞ւ . . .
Որովհետեւ հայը գեռ տղայամիտ է, ցաւալի է նորա վիճակ, զի չունի մտաւորական ճաշակ եւ է տակաւին առաւել սոսկ իր զգայական հաճութեանց գերի, քան թէ տէր իր սրտի եւ մտքի եւ չգիտէր պիտանին անպիտանէն որոշել . եւ ուստի կարծեա, առաւել կրնարէ միշտ մնալ ու ըլլալ ուրիշին գործի, կամ իր օգուտն ու իրաւունքը չճանցող կենդանի, քան մտաւոր մարդ ու մարդկային սեւին արժանաւոր գարդ, եւ ի մտազանուծեան բուրստանի մէջ քաղցրաբոյր վարդ ։

Իրաւի, կենսաբոյր ճաշիկը՝ հայերու այս տեսակ տգիտական բռնաւորութեան եւ պրծգալի անզգայութեան առջեւ կրնկծի, եւ դուղէ առ ժամանակ մը կը թառամի, կը դադրի, բայց անդգայ Հայը դեռ տիտի չի կարմրի . . . երբ յառաջագէտ ողին իր վերայ արհամարհական աչօք նայի, եւ ողի ճշմարիտ մարդկութեան ցաւ ի սիրտ ողբայ ու հեծէ թէ ինչու հէք հայն դեռ չյարգեր հանճար, ու կը թափառի անկար ու անճար, եւ չզգար իր թշուառութեան ճշմարիտ պատճառ . . .

Գիտեմ որ օտուզիւ իսուգ պիտի համակին ինձ հետ շատ զգայուն ու ճշմարիտ հայեր եւ թափեմ հառաչանք ու վայեր, երբ լսեն սա ցաւագին գոյժ, թէ այս անգամ հայ ընթերցանութեան բուրստանին այն անուշաբոյր ու եղական ճաշիկ՝ ոչ ուրիշ կողմէ, այլ հայոցմէ գէթ չգտնելուն համար մի քանի կաթիլ չաղիկ, թառամեր . . . է ։

— Հապա զայն ծնող ու դարմանող աղու գրիչ ի՞նչ պիտի ընէ, տեսակ մը հայերու տգիտութեան դոճուելով՝ այլեւս պիտի չհնչէ՞ իր ճշմարտութեան ձայն . . . որ շատ քիչերէն յարգուելուն համար քիչ անպատուութիւն չէր հայ ընթերցանութեան ։
Թէ եւ անտարբեր հայը չճանչցաւ այն սիրուն գրչի արժէք, բայց նա չվճարեց իր կրթող անգամ առաւել օգտակար եւ եղական գործի մը ձեռնարկութիւն ընել կոկոր . . .

— Գործ մը, որ մարդկային սրտին եւ մտքին հետ կը խօսի եւ անոնց յոյս, լոյս եւ կազդուրում կուտայ . . .

— Գործ մը, որու մէջ եղական հանճար, ճշմարիտ մարդկութիւն, ազապամութիւն, մարդկային գուր ու կարեկցութիւն, մաքուր բարոյականութիւն եւ ճշմարիտ լուսա-

Մէրգում Մ. Պիլիս պիւր գաշ կիւն է վիզէ մէգ-քիւր րարթօթեռ ալույ օգուտուգտան սօնրա մէգքիւր ճէմիյէթտէ օգուտնամասըն մաթլոււ պիւր վէ մուգալէմէթ կէօսթէրիւր, նիհայէթ սէօզ իլէ գանտրամայաճաղընը կէօրէրէք, « է՛ն քէք իյի, օգուտ, պէն օրատա սանա գարչը պիւր շէյ սէօյլէմէմ տէր, վէ ուսթալըգլա մէնինէ սայ վէ դայրէթ իթմէքտէ պուլու-նուր ։

Մր . Վաննէլէպ իսէ սայրիւրէրին մաթլու-պաթը իւղէրէ ճէմիյէթի մէգքիւրէ հուգու-րունտա մէգքիւր րարթօթօյու օգուտնամազ հէկեամընտա, Ամէրիգան միսիօնարլարըն-տան պիւրի, ինկիլիզ իսանընտա օգուտնա-սընը թէքլիթ իտէր (չիւնքի օրատա պու-լունանլարըն էքսէրիսի Ծրանսընա անլար . .) իսէտէ, էքսէրիսի, Ծրանսընա իյի անլարըգլարընտան, մէգքիւր իսանտէ օ-գուտնամսընը արգու իտէրլէր ։

Մէրգում Մր . Վաննէլէպ րարթօթօյու Ծրանսըն իսանընտա օգուտ, վէ տէրադապ պիւր գաշ կիւն է վիզէ « ալէնէն սանա ճէվապ վիրմէյէճէյիմ » տիյէն քրիստոնեայ միսիօնար ալադա գալըգլա չու մէլալտէ, տահա իյի օյուր տիսէք էսէֆ իտիլէճէք պիւր հալտէ, պասթը մագալ իտէր — Միւսիւլէր, « Թիւր-քիստա Մր . Վաննէլէպին չիմտիքի պէնան իթտիլի էֆքեարտա անճագ իքի, իւչ քի-լիսէ պուլունուր, պազը գալան 40—45 քիլիսէլէր պզրիմ էֆքեարտէն տիրլէր, վէ պիւր իյի անլարընը տըր քի, իւլում ու ֆիւնուս Թիւրքիա հայլարընա ֆայիտէ իթ-մէտիքտէն պաշգա, գարարտա տօգանըր, եւն . իլթէ պու սէպէպտէն տիր քի, պիւր Թիւրքիատա իւմ էօյրէթմէյիզ, վէ մէքթէպ-լէր գալըր տըր, եւն . տիմէք կիպի շէյլէր — իյի տիգգաթ իթ օգուտնամ տօթում, պու մէք-րուն վէ մէլուն քէլամ, իւլում ու ֆիւնուս մէն-պաը վէ մէտէնիլթ ու ինսանիլթ բունարը ատտ օլունան Ամէրիգա կիպի պիւր սէրպէսթ իւլթէտէ տօգումը վէ պէօյլմիւլ վէ ֆրիստոս վաղ իտէն պիւր տաւմըն արհանընտան չըգ-մըշ տըր . Ամէրիգանա պիւր աղիւմ լէքէ սա-հըլսա սէգա տէյի՞ մի տիր) ։

Պէօյլէ ինսանիլթին խարիճիտէ օյան պիւր մէքրուն քէլամա Մր . Վաննէլէպ ճէ-վապ վիրմէք իսթէմէզ, Պիւր վաղըթ Թիւր-քիա միսիօնարը օլուպ, չիմտի իսէ սայրի պիւր իշէ էլ աթմըշ պիւր Ամէրիգալընա, « պու պապտէ սէնին էֆքեարըն նէ՞ տիր » տէյի սիւալ օլունտուղունտա, մէրգում, պէնտէ Ամէրիգան Պօրտ գուճքանեսար մի-սիօնարը պուլունմուշ օլայըտըմ, Մր . Պի-լիս կիպի սէօյլէյէճէյիտիմ » ճէվապընտա պուլունուր ։

Ոլ արա Մր . Վաննէլէպ Թարաֆընտան իսթար օլունուր քի, Թիւրքիա հայ բր-թէսթանթլարը Թարաֆընտան Տիարպէքիլի պատուելի Թովմա, քէնտիսի Հայ օլունուղու հալտէ, պուրատա տըր, օնա սիւալ օլուն-տուղունտա, օ քէնտիսի իյի մալիւմաթ վէ-տալի, տէյիլ պիւր գաշ գաթ, իլլա պիւր պիւ-լիւք ճէմիլթ հուգուրունտա իսպաթ օլուն-մուշ, վէ պէլքիտէ խուսուսու մէգքիւր էվ-րօբատա նէշր օլունմուշ, եւ օլունմագտա տըր ։

րէպիլիւր . Պունուն իւղէրինէ պատուելի Թով-մաեա էմր օլունուր, մէրգում տէրագապ աեադա գալըգլա վէ չու մէլալտէ ճէվապ վէ-րիւր . — Թիւրքիա Հայ բրթթէսթանթլարը բէք սէֆիլ հալտէ տիրլէր, չիւնքի մէք-թէպլէր գալըր եւն . սագլանմագտա տըր . չօգ անայիպ շէյ տէյի՞մի տիր քի, օլ իւմ ու մարիֆէթ պաշգալարընա ֆայիտէլի օլուն-ղու հալտէ, նա՞սըլ օլունտա Թիւրքիա ա-տալարընա դարարըլ օլուր, գաշ քի հէր կիւն օրատաքի ալիւմ վէ ֆէթիւն քիմէնէ-լէրին ֆայիտէսինի կէօգիւմիւլէ կէօրմէք-տէյիլ եւն . Պունուն իւղէրինէ օրատա պու-լունանլար պիւր սէվինճ նիլանէսի կէօսթէր-մէյէ պաշլարար . . .

Պիւր պուգատարընը մուլթաասար սուրէթ-տէ նագլ իթտիքտէն սօնրա, կէչէն սէնէ Մանզումէ վասթալարընա Ամէրիգան միսի-ոնարլարըն հարաքեաթընապէճալարը հագ-գընտա բէյտէրբէյ նէշր իթտիլմիլզ պաշլարը օգուտնամ տօթլարա սիւալ իտէրիլ, պիւր ատաւմ նէ՞ տէրէճէ ճահիլ վէ տուլղուսուսուգ օլումը քի, իւմ Թիւրքիա Հայլարընա դարարը տըր տէսին, Մէքթէպլէրի գալընան վէ իւմի սայրիլունէն էսիլկէյէն ատաւմ ճիւլիլի վէ ին-սան նէսիլնէ տիւշմէն տէյիլտէյն՞ տիր Տիւնեա իւղէրինտէ գա՞նդի աղըլը ատաւմ պէօյլէլ-րէ, իքրա իթմէքսիլիլի պազապիլիլ, վէ թիւլլէրի իւրիլթմէքսիլիլ էօյլէ մէլուն պիւր քէլամը իշիտէպիլիլ . կէօյլէրի էօնիւնտէ սէֆիլի կէօրիւպտէ էլտէն կէլէն իյիլի տի-րիլ իթտիքտէն պաշգա . քէնտի շէքլնտէ եարատըլմըշ օյան ատաւմտան իւմի էսիլկէյէն վէ դարարըն սայան մալիւլա ատաւմ տէյիլ գա-պուլ օլունուրմու . Չիւնքի ատաւմ, անճագ իւմ իլէ ատաւմ տըր, եօզ իսէ հայլանտան ֆարգըր օլումը . . .

Լէլէր մէրգում միսիօնար մէգքիւր մէճլիս հուգուրունտա օլ էսէֆէնկիլ քէլամը սա-հիլէն ուլմանմաեարադ տէմիլ իսէ, էօյլէ պիւր մալիւլապ նէ՞ իսմ վէրիլմէլի, Տօղ-րունու իշիթտիլիլիլիլտէ չօգ աճը տուլտուգ, վէ ինսանագ պիւր իսթէմէտիք քի, հիլ օ-լապիլիլ շէյ մի տիր, իւմ ու մարիֆէթ մէն-պաը օյան Ամէրիգատա տօղուպ պէօյլէյն պիւր գաթտան պու թարգ քէլամ իշիտիլիլ, եազը՞գ, եազը՞գ, քէնտի վաթանընըն անօր ու շէրէֆիլի ֆարգ իտէմէյէն պիւր մալիւլա-տան նէ՞ մուհաթէնաթ մէմուլ օլունապիլիլ .

Ամէրիգա վէ էվրօբայը թէնվիր իտէն իւմ ու մարիֆէթ նի՞չին Թիւրքիա հագգընտա դարարըլ օլուն . Չօգ գալմարտա կէօրիլէ կէլէն սէֆալթ, էհայիլի ճահիլ սագլամագ-տան իլէրի կէլմիլ տէյի՞ մի տիր . Պու կիւն Թիւրքիատա պուլունան Հայ բրթթէսթանթ-լարըն սէֆալթիլիլ նէ՞տէն նէչէթ իթմիլ տիր, տէյի՞ մի տիր քի ճահիլ սագլանտըլարըն-տան . . . տըր ։

Միսիօնարլարըն պու թուլմագտա վէ ի-լէրի կէօթիլմէք իտաաասընտա պուլուն-տուգլարըն եօլ, ճան գազանմագ պէհանէսի իլէ թէն վէ ճանլարընտա սէֆիլ վէ նապէ-տիւ իթմէք տէյիլտէ նէ՞ տիր ։

Շիմտիլը պու դատարըլա իքթիֆա իտէ-րիլ, սօնրա պու պապտէ ուղուն եազմագ գալիլ իլէ ։

ԻՌՍՐԱՎ .

«որովհետև կը փայլի, եւ որ ընդհանուր մարդկային ընկերութեան հայելին է» :

— Գործ մը, որ 5 տարի առաջ զԳաղղիայի դոդի եւսարսափի մէջ ձգեց :

— Գործ մը, որոյ առջեւ բռնութիւնը ի հիմանց կը դրդի եւ կը գողգողայ, եւ յորմէ տգիտութիւն ու թշուառութիւն սարսափով հալածական կը վանին :

— Գործ մը, որուն հայ թարգմանութիւնը՝ հայ ընթերցանութեան փառք ու պարծանք եւ հայերն ճշմարիտ մարդկութեան սահմանը առաջնորդելու լուսաւոր ջանքն է :

— Գործ մը, որով լուսաւորեալ հայերու մտաւոր կարողութիւնը եւ ներքին տրրամագրութիւնը պիտի չափուի, մէկ խօսքով ամէն հայ սրտերու եւ մտքերու փորձաքարը պիտի ըլլայ :

— Գործ մը, որուն մէջ թշուառութիւնը կենդանի նկարագրուած է իր դարմանովն հանդերձ. նա արդի լիբրափայտութեան գանձարան եւ մարդկութեան աւետարանն է :

Աս գործն է մարդկութեան ճշմարիտ բարեկամ աշխարհահռչակ վիզլթօն Հիւկոյի Լէ Միգէրայի (Թշուառք) անուն սքանչելի վիպասանութիւնը, որ գրեթէ դեռ չհրատարակուած եօթը լեզուի թարգմանուած եւ երկու օրուան մէջ միայն 48 հազար օրինակ փարիզի մէջ ծախուած է :

Ահա աս գործն է, զոր ամէն զոհողութիւն եւ մանաւանդ ծանր ու տարժանելի աշխատութիւն յանձն կառնու ազգագուտ Ծաղիկ հանդիսի արժանապարզ խմբագիր մեծ Գրիգոր Էֆէնտի, Չիլիկիեան ի Հայ աշխարհիկ լեզու յեղուել եւ ի հինգ հատոր ամբողջով հրատարակել :

Աս գործին՝ գլխաւորաբար ինչ կետերու վրայ խօսելուն նկատմամբ արգոյ ընթերցողաց փոքրիկ ճաշակ մը տալու համար յիշեալ գործին յառաջաբանութենէն արժան կը դատեմ սա կտորը հոս դնել :

« Քանի որ օրինաց եւ բարուց տրամադրութեանը համեմատ ընկերային դատաւարութիւն մը կայ միշտ, որն որ այս և կատարեալ քաղաքակրթութեան դարուս և մէջ արուեստիւ դժոխքներ կը հաստատէ և եւ հոն մարդուս երկնային ճակատագիրը և երկրայինով մը կը խառնէ, քանի որ անհրաժեշտ կը մնան դարուս երեք լսողիւնները, և այսինքն ռամկութեամբ մարդուս գծուած թիւնը, անթութեամբ կնոջ անկումը եւ տգիտութեամբ մանկան բարոյական ծիւղութիւնը, քանի որ մէկ քանի աշխարհէն մէջ ընկերային անզգայութիւնը դեռ և հնարին պիտի ըլլայ, կամ թէ ուրիշ կերպով ըսելով եւ տեսութեան աւելի ընդարձակ կետով նշմարելով, քանի որ աշխարհ և հիւ վրայ տգիտութիւնը եւ թշուառութիւնը մնայուն է, այս գիրքին պէս գիրքերը կրնան անօգուտ չըլլալ » (1) :

Այս եզրական վիպասանութեան նկատմամբ ուրիշ բանադատի մը գաղափարն ալ հոս յառաջ բերել, կարծեմ ըսածիս բաւական կը նպաստէ :

« Միգէրայի (Թշուառք) մէջ 19րդ Տես Ծաղիկ. Թիւ 54 »

« Դարը կը սարսփի, կենդանի պատմութիւն և մ'է, երէկուան, այսօրուան եւ վաղուան և պատմութիւնն է այն : Բա՛րէ, ապագային և եւ մօտակայ ապագային պատմութիւնը չէ : Տխրատեսիլ անցեալը, ճիւղադէմ ներկան և մահառիթ հարուածներ ընդունած են, և եւ երկուքն ալ վեր ի վայր դրդելով կը փլչին կը կործանին այս գրքին ահագին հարուածներուն ներքեւ, այնպիսի գիրք մը, որ և կը շողայ իբր արդարութեան թուր մը » :

Կը յուսամ եւ վստահ եմ որ քաղցրաբոյր Ծաղիկի դադարմանը համար ինձ հետ ցաւ զգացող ճշմարիտ ու զգայուն հայեր այս սքանչելի գրքին հրատարակմանը համար դարձեալ ինձ հետ պիտի ըկերին ու հրճուին եւ փութան ամենայն կերպիւ ձեռնտու լինել : Բա՛նորդագրութեամբ մասնակցիլ եւ այլոց ալ մասնակցել տալու ջանալ :

Ամբողջ գործը հինգ հատորի մէջ պիտի ամփոփուի, մէն մի հատորի գինը 25 (ողջ) դր. եւ ամբողջը 125 դրուով պիտի ըլլայ, որ գրքին մեծութեանը նայելով նիւթականապէս շատ չափաւոր է, եւ բարոյապէս ալ նկատուելով՝ այնպիսի հանճարեղ եւ եզրական գիրք մը ստուգելու մտաւոր հաճութեամբ երջանկութիւն զգացող զգայուն սրտերու համար անգին գանձ է :

Հայութեան ճշմարտապէս փառք ու պարծանք է այսպիսի սքանչելի գիրք մը ընթերցմամբ պատուել, որոյ բարեհռչակ հեղինակը տարագիր ի հայրենեաց ի սէր եւ ի յառաջադիմութիւն մարդկութեան գրիչ կը չարժէ եւ հասարակաց իրաւանց պաշտպան կանգնելով կը ձգնի ընդդէմ տգիտական բռնութեան :

Արդ՝ ով որ կը բաղձայ մարդկութեան ճշմարիտ բարեկամի աս ընտիր եւ ճարտար գործոյն մասնակցիլ, որքան կարելի է, շուտով առ այժմ միայն իր անունը եւ տեղը երկու տող գրութեամբ յայտնել Մանգու մէի սենեակը առ Ա. Գ. Մուրատեան ուղղելով հասցէն. վերջը պէտք ըլլալիք պայման իրենց իմացնելու թէ ուրիշամբ :

ԽՈՍՐՈՎ

Ա. Զ. Դ.

Դպրոցի եւ կամ տան մէջ Հայկաբանութիւն, աշխարհագրութիւն եւ Գաղղիէնէ դաս տալու, եւ ասեղնագործութիւն սորվեցունելու կարող վարժուհի մը պէտք ունեցողները, Պէշեթաշ Զէր, րահ Բօհանէս աղայէն կրնան տեղեկութիւն առնել :

Ի Լ Ա Ն Ա Թ

Պիւնիք Եֆէնի լուսնա իւթ գաթը քիւլիք գաբուտու տէրունիտէ նիւմէրօ 10 Անանիքեան վէ վարդեան մաղաղասնտա, ալա ճիւղադէմ օլարուգ հէր նէվի պօրաօ շարապարը վէ անպէրեէ գօնեագ, էհվէն ֆիւհաթ իլէ սաթըլմագա տըր. վէ երեսնէ մէգիւր մաղաղատա Յրանարզ չուհալարը վէ գաղմիր գուլալարը, վէ սայրի էշեալէր էհ :

վէն ֆիւհաթ իլէ սաթըլմագա օլուուղունտան, իսթէք իտէն զէվաթըն մաղաղայր մէզպուրէյէ պուեուրմալէրի խասսէթէն իւլան օլունուր :

ԷՃՁԱՅԻ ՄԻԻԹԵՆԵՎԻՅԵ ՄԱԽՁԵՆԻ ՎԵ ՏԻԻՔՔԵԱՆԸ

Միւսիւ վիչէնցօ Ծաննի օն ալթը սէնէտէն պէրու Պէյ-օղլուտա էճաճըլըգ սանաթը իլէ մէշղուլ օլուպ, վէ մահէլի մէզպուրտա Աղաճա միսի ճատտէսինտէ վագը, վէ 67 նիւմէրօ իլէ միւրադգամ տիւքքեանընտա պուլունան էճալարըն խասըլը, թէմիզիլի, վէ իճրաաթճա տիգգաթ վէ չաբուգլուղույա քէսպի շէօհ-րէթ իթմիշիքէն, մուախիսէրէն խաթանպուտա Համիտիյէ թիւրպլսի իթթիսալինտէ 54 նիւմէրօլու պիւր էճալի միւթէնէվիլիյէ մաղաղաւը տալիս քիւլաա իլլէմիշ իսէտէ, պու տէֆա մէզքիւր մաղաղասընը քէօթիւ պաշընտա ինթիսապ գարշըսընտա վէ 7-8 նիւմէրօլա միւրադգամ պուլունան մաղաղալարա նագլ իլէ, պիւր պիւրիլէ միւթթաւըլ պիւր էճաճը տիւքքեանը իլէ պիւրտէ էճալի միւթէնէվիլիյէ մախլէնի քիւլաա իլլէտիկիլինտէն, էվրօթանըն էն մէշղուր վէ էն միւթէպէր ֆապ-րիգալարընտան տիգգաթը թամմէ իւզրէ ճէպլ իլլէմէքտէ օլուուղու էճալարը ղայէթ էհ-վէն ֆիւհաթլա ֆիւրուիսթ իտէնէկիլիսի ալէնէն իլան իտէր :

Մէզքիւր տիւքքեանտա հէր կիւն միւթէպէր հէքիմէր հազըր պուլունանագ, վէ սըհէթի ումոււմիյէնէ հէր ճիւլէթլէ տիգգաթ ու իգտամ իլլէնէնէքէր տիր :

Վէ Պէյ-օղլուտա վագը տիւքքեանտա իսէ կիճէլէրի տալիս հէր սաաթ ատամ պուլունուպ, ինթիսաճաթըն էհալիլի իճրա իտէնէք, վէ իսթէնիլտիկի հալտէ մաքինա իլէ պուգ տախի եարաճագ տիր :

Մասաղաթա Պէյ-օլըտէրէ ճատտէսինտէ պիւր թարաֆտան Գաթիքօ արսաաը վէ պիւր թարաֆտան արսայի խալիյէ վէ թարաֆէյի թարիգի ամ իլէ մահուտ, ալթը պին դիրա մըզտարի արսա գըթա գըթա վէ պիւթիւն տախի ֆիւրուիսթ օլունանաղընտան, թալիպի օլան Զուխաճը խանըտա Պէրպէրեան ֆիւթուվէթլու Սարգիս աղայէ միւրաճաաթ յիլէմէսի իլան զըլընտը :

Էրմէնի թիւճ ճարապրնտան կրկնաւոր մար ուսուլինտէ տէֆէթըր թութուտուրագ իսթէյէնէր, եախօտ պուլ թարգիլէր. մէսէլա տէֆէթըրէրինի թէս-վիլէ իթտիւմէք վէ նիգամընտ գոյմագ միւրաա իտէնէր իշին, իշպու իլմէ աշինա օլուպ, վիգիթա իլէ վէ էհիլէն սու-րէթտէ պու թարգ խըտմէթլէրին իճրա-սընա հազըր պուլունան պիւր վաթ վարտըր, իսթէյէնէր ֆիւրքէր իսան օտա-պաշըսընտան սիւալիտէպիլիլէր :

ՍԱՀԻՊ ՂԱԶԷՔԱ
ԿՈՐԱՊԵՏ Ե. ՓԱՆՈՍԵԱՆԸ

ԼԵՎԱՍՆ ՀԵՐԱԼԵՐ ԹԱՊԵԱՆԵՍԻՆԵՑ
ԳԵՕՂՈՂՈՒՄ ԵՐԵՎԱՆ ԵՐԵՎԱՆ ԵՐԵՎԱՆ ԵՐԵՎԱՆ
ԳԵՕՂՈՂՈՒՄ ԵՐԵՎԱՆ ԵՐԵՎԱՆ ԵՐԵՎԱՆ ԵՐԵՎԱՆ